

Češka, Josef

**[Büttner, Theodora; Werner, Ernst. Circumcellionen und Adamiten:
zwei Formen mittelalterlicher Häresie]**

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada
archeologicko-klasická. 1960, vol. 9, iss. E5, pp. 149-150*

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109809>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Theodora Büttner—Ernst Werner, Circumcellionen und Adamiten. Zwei Formen mittelalterlicher Häeresie. Forschungen zur mittelalterlichen Geschichte, Band 2. Akademie-Verlag Berlin 1959. Stran 141.

Podle názvu knihy, v němž poněkud zaráží to, že jsou *circumcelliones* zařazováni mezi heretiky již středověké, může čtenář soudit, že jsou v knize uváděny v nějakou spojitost dvě hereze, které jsou od sebe časově značně vzdáleny. Avšak ve skutečnosti jde o dvě samostatné studie. První z nich, *Die Circumcellionen — eine sozial — religiöse Bewegung* (str. 1—72), napsala Th. Büttnerová, druhou, *Die Nachrichten über die böhmischen „Adamiten“ in religions-historischer Sicht* (str. 73—141), napsal E. Werner. Obě jsou spojeny v jedné knize jen proto, že se zabývají otázkami sociálně náboženského hnutí, které se na konci starověku a ve středověku všude, třebas s nesterjnou intenzitou, objevovalo a čas od času otfásalo samými základy tehdejšího společenského zřízení (str. VII).

O *circumcellionech* neboli *agonisticích* se často soudí, že byli zcela závislí na donatizmu, na jehož levém křídle stáli. Je vskutku pravda, že před donatistickým schizmatem o nich nemáme zpráv, ale kořeny jejich hnutí sahají do dob značně starších. Proto se právem zabývá Büttnerová rozbořem hospodářských a sociálních poměrů v západořímských provinciích ve 3. a 4. stol., přičemž hlavní pozornost věnuje ovšem severní Africe (str. 8—21). Při výkladu o různých formách třídního boje uznává v severní Africe jakési dvě církve již ve 3. stol. (str. 21—35), neboť uvnitř církve řízené biskupy existovaly již tehdy směry radikálnější, jejichž příslušníci byli především lidé nejvíce zbedačeli. Křesťané, kteří z nespokojenosti se současnými poměry tíhli k askezi a samotě a nejdohodlaněji také podstupovali mučednickou smrt, byli ostatně prvými lidmi, pro které církve po svém uznání státem zaváděla organizovaný klášterní život. Proto také pokládala autorka za vhodné učinit krátký exkurs o raném mnišství (str. 35—40).

O pramenech a literatuře, která se týká *circumcellionů*, pojednává Büttnerová hned na začátku své studie (str. 2—7), kdežto vlastní výklad o nich (str. 41—52) následuje až za oním zevrubným úvodem. Jejich jméno, kterým je i později katoličtí biskupové označovali, pochází odtud, že si prostředky k životu opatřovali žebráním anebo i násilím, obcházejíce vesnice a sýpky velkostatkářů, takže je lze přirovnávat i k jakýmsi potulným mnichům (str. 41 n.). Poněvadž se k *circumcellionům* hlásili skoro vesměs lidé utiskovaní, uprchlí otroci i kolonové, bylo jejich touhou navždy opustit strastiplný život. Mnozí hledali vychodisko ve smrti, a to nejen jako mučedníci za svou víru v dobách pronásledování křesťanů, ale i v sebevraždě. Když pak došlo ke vzniku donatizmu, spojili se tito radikálové s ním a vystupovali pak jako nehorlivější bojovníci za „pravou“ víru, nazývající se *agonistickí* nebo *milites Christi*. Donatismus sám (str. 52—59) ovšem nepředstavoval hnutí sociální, nýbrž politicko-separatistické, a z horlivosti *agonistiků* těžil jen potud, pokud neohrožovala jeho vlastní zájmy. Jejich nenávisti k římské vládě využili i uzurpátoři Firmus a Gildo (str. 59—63), i donatisté v boji s katolickou církví (str. 63—65), přičemž *agonistickí* kladli útoku římské vlády i katolické církve nejtuzší odpor (str. 65—68). Za vandalské a byzantské doby (str. 68—71) se pak objevují jen jakési dozvuky tohoto velkého revolučního hnutí, zahaleného ovšem zcela do náboženských idejí.

Kdežto výklad Th. Büttnerové zpracovává systematicky a věcně veškerý materiál o *agonisticích* neboli *circumcellionech*, vybírá si E. Werner sektu mnohem menší a v historii také jen málo významnou, a to české *adamity*. I on rozebírá nejdříve problematiku i zprávy, které o nich máme (str. 73—92). Ve shodě s českým historikem J. Mackem zdůrazňuje, že nešlo o žádné šílence, nýbrž o nejradičálnější táborské chiliasty. Zprávy, které se o českých *adamitech* z doby husitské dochovaly, jsou jim nepřátelské. Proto Macek — jako i jiní badatelé — soudí, že to, co se píše o jejich libertinizmu, je lež. A právě s tím Werner nesouhlasí a na základě širokého studia středověkého kacířství „svobodného ducha“ a *adamitských* spekulací a praktik dokazuje, že se ve feudální společnosti za království Kristovo na zemi nebojovalo

jen mečem, ale že také některé sekty začaly hned uskutečňovat „svobodu ducha“, přičemž se v jejich kultu objevovala nezfídka rajská nahota, tj. návrat ke stavu, v jakém žili Adam a Eva.

I když Werner pokládá za pravdě nepodobné líčení jednotlivosti, jaká nalézáme u Vavřince z Březové a u Eneáše Sylvia Piccolominiho, přece uvádí mnoho dokladů o tom, že se nábožensko-erotická pohlavní nahota a promiskuita objevovala ve středověku i v jiných zemích, od Francie až po Persii (str. 93—129); nemálo pozornosti tu věnuje i bulharským bogomilům (str. 122—129). Nositeli těchto idejí byli většinou chudí kazatelé, kteří vykládali prostému lidu různá místa z bible a byli sami — podobně jako lid, kterému kázali a za pár grošů sloužili mši — chiliasmu velmi nakloněni. Myšlenky tohoto druhu — třebaš jejich kořeny nalézáme již ve starověkých gnostických sektách — se tedy rodily z neutěšených poměrů za feudalismu a měly, když se dostaly do Čech, již dosti dlouhou tradici. „To ovšem nikterak nesnižuje význam levého táboritství“, uzavírá Werner svou studii (str. 134). „Pikardové vykonali svým spojením chiliasmu s antinomistickým spiritualismem v revolučním ladění (Revolutionierung) sektářské doktriny to nejzdaší, a tak zároveň pozvedli revoluční údernou sílu svých příslušníků. Přesto zůstala jejich ideologie a praktické vytčení cíle reakční, lpělo na něm řzene tekeln sekty, neboť každá forma náboženských představ může být jen převráceným odrazem určité stránky materiálního nebo také společenského života lidí.“

Studie Th. Büttnerové a E. Wernera jsou tedy nejen poučné, nýbrž — možno říci — pro nás i aktuální. Ukazují totiž, že křesťanské náboženství sice v dějinách inspirovalo některé pozdně starověké a středověké sekty k revolučnímu hnutí, ale přitom je vždy svádělo k programu blouznivému, a tak i předurčovalo jejich nutný neúspěch.

Josef Česka

Ernst H. Kantorowicz, The king's two bodies. A study in medieval political theology. Princeton, New Jersey 1957, str. 568.

Historika upoutává poslední práce Kantorowiczova z několika hledisek. Především po stránce metodologické. Zdá se, že autor, který si získal jméno monografií o Fridrichu II., opustil úplně své někdejší metodologické stanovisko inspirované Stephanem Georgem a namísto syntézy, zduchovňující základní historické souvislosti a končící nepochybně mytologizací dějin, kombinuje pod vlivem emigrace a v neposlední řadě i právního novopozitivismu, na něž jsme zvyklí v posledních letech z historické produkce anglosaské metody, vypracované německou buržoasní historiografií posledního období (Mitteisem, Holtzmannem, Schrammem) s metodami fenomenologicky pojatých duchovéd. Snaží se tak nalézt souvislost mezi právní filosofií a teologií. Tato kombinace je typická pro současnou americkou historiografií (práce Gewirthovy, Mc Illwainovy apod.). Zřejmá nedostatečnost této metody, spočívající právě v pouhé deskriptivnosti, neschopnosti pojmout jednotlivé jevy v širších souvislostech, a především v neschopnosti postihnout jejich vzájemnou podmíněnost, je paralyzována velikou právní erudicí autorovou, znalostí materiálu a konečně i smyslem pro některé podstatné souvislosti, jež autor dovede alespoň postihnout, i když ne vysvětlit. Proti tomu se autor utápí v řadě podrobností, které stěží patřičně do historie.

V práci, jejíž název „Dvě těla (nebo lépe podstaty) královny“ budí dojem exotický, nejde o nic méně než o objasnění zákonodárné činnosti v období feudalismu. Otázka a problematika nesmírně důležitá především pro pochopení vývoje feudálního zákonodárství, ať už ve srovnání s pozdějším právem městských komun, nebo s právem počátků buržoasní společnosti, kdy se v právní praxi i právní teorii viklávají všemi ustálenými právními představami feudalismu.

Z autorových rozborů dost jasně vyplývá, že otázka vztahu krále k právu nebyla věcí pouhé abstraktní formulace, nýbrž naopak ve abstraktní formulace obrazila reálný poměr síly mezi feudály a královskou mocí. Jediné ve známém „Liber augustalis“ Fridricha II. dostalo se zásadě, že král stojí nad zákonem, filosofického zdůvodnění (král poslouchá zákonů rozumu)